

ЧЕХОСЛОВАЦЬКИЙ ПЕРІОД АРХЕОЛОГІЇ ЗАКАРПАТТЯ

Павло ПЕНЯК

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Університетська, 21, 88000, м. Ужгород, Україна,
e-mail: penyakps@gmail.com*

Стаття присвячена результатам вивчення прадавньої історії сучасної території Закарпатської області України під час входження до складу Чехословаччини (1919–1939). Це був один із важливих етапів становлення закарпатської археологічної науки, яка почала торувати свій шлях з середини XIX ст. з простого колекціонування старожитностей. У 1929 році у Мукачеві було відкрито земський музей, який став важливим осередком збору, систематизації, музеєфікації місцевих артефактів.

Протягом розглядуваного періоду дослідженням давнього минулого краю займалися чехословацькі вчені-археологи з Інституту археології Чехословацької академії наук. Серед них Я. Бем, Й. Скутіл, Я. Ейснер. Вони провели розкопки археологічних пам'яток краю різних епох: палеоліту, неоліту, міді-бронзи, раннього залізного віку. Так, зусиллями Я. Бема систематизовано колекцію закарпатських старожитностей, визначено хронологію та культурну належність численних речових знахідок. За участі вченого було проведено розкопки на неолітичному і енеолітичному поселеннях у селах Неветленфолу Виноградівського і Дийда Берегівського районів та Малій горі в Мукачеві. Результати досліджень дали підставу стверджувати, що територія краю в епоху неоліту входила в ареал поширення культури лінійно-стрічкової кераміки. Носії останньої займалися мотичним землеробством, скотарством, поклонялися культу жінки-прародительки.

Пам'ятки кам'яного віку на території краю вивчав Й. Скутіл. В околицях Берегова (Мала гора) і Мукачева (гори Кам'янка і Галіш) він обстежив ряд палеолітичних місцезнаходжень, на яких зібрав кілька десятків кремінних і кварцитових виробів. Вони датуються середнім та пізнім палеолітом.

Вивченням старожитностей краю займалися і місцеві археологи-аматори. Це, наприклад, Й. Янкович, брати Е. і Є. Затлукали, П. Сова. Здобувши необхідні знання та рекомендації по проведенню польових досліджень та фіксації виявлених матеріалів, які було отримано від чехословацьких учених, вони долучилися до дослідження різночасових пам'яток краю, що охоплювали період від кам'яного віку до раннього середньовіччя. Так, Й. Янкович за участі Я. Бема провів розкопки на курганному могильнику раннього залізного віку в с. Куштановиця Мукачівського р-ну. Було зафіксовано два способи розміщення залишків тілоспалення в урнах під курганним насипом: на давньому горизонті і нижче нього. У 1931 р. він розпочав вивчення слов'янського курганного некрополя в с. Червеньово того ж району. В курганах було виявлено тілопальні поховання, останки від яких розміщалися в урнах, на стародавньому горизонті, або збиралися на купки.

Брати Затлукали здійснили розкопки ґрунтового тілопального некрополя в с. Станово Мукачівського району. Поховання містились у неглибоких ямках без жодних зовнішніх ознак, супроводжувалися двома-трьома посудинами, що були заповнені їжею або улюбленими предметами небіжчика. В літературі вони отримали назву культури північно-потиських урнових могильників доби пізньої бронзи.

Ключові слова: поселення, могильник, Закарпаття, чехословацький період.

У середині XIX ст., на зорі зародження археологічної науки на європейському континенті, Закарпаттю пощастило, бо серед шанувальників місцевих старожитностей (археологічних, історичних, етнографічних, архітектурних) був Тиводар Легоцький (1830–1915) – великий поціновувач культурних надбань, правник за фахом. Розпочавши

роботу з простого колекціонування, він збагнув, які таємниці зберігає цей клаптик землі для пізнання давньої історії та культури європейських народів. В останній чверті XIX ст. завдяки Т. Легоцькому регіон опинився серед країн Європи, де вперше звернули увагу на археологічні артефакти.

У вересні 1919 р. за Сен-Жерменським мирним договором Закарпаття увійшло до складу Чехословаччини. Саме тоді зроблено важливий крок уперед, насамперед, у становленні освіти, культури та духовності краю. Крім того, з політичного погляду, регіон перебував у складі однієї з найбільш демократичних тогочасних країн Європи.

Рис. 1. Ярослав Бем
Fig. 1. Jaroslav Bem

Після смерті Т. Легоцького його археологічна колекція опинилася у приватних руках. Завдяки підтримці Міністерства освіти Чехословаччини в 1920 р. його рідним надано компенсацію, а будинок, у якому вона зберігалася, став основою для створення музею. У 1929 р. після оцінки колекції спеціалістів прийнято рішення чехословацького уряду про створення на її базі земського музею в Мукачеві. Очолив його ентузіаст і знавець закарпатської старовини Йосип Янкович. Багата колекція старожитностей (насамперед, бронзових скарбів) невдовзі привернула увагу не лише поціновувачів старожитностей краю, а й представників європейської археологічної науки.

У 20-ті роки XX ст. археологічними пам'ятками краю зацікавився Інститут археології у Празі, який направив на Підкарпатську Русь (таку назву одержало Закарпаття після входження до складу Чехословаччини) академіка Ярослава Бема (1901–1962) (рис. 1). Основна мета відрядження – ознайомлення з археологічною колекцією Мукачівського земського музею та надання кваліфікованої допомоги у проведенні польових досліджень [Пеняк, Пеняк, 2013, с. 34]. Зусиллями вченого було систематизовано колекцію місцевих артефактів, визначено хронологію та культурну належність численних речових знахідок. За участі Я. Бема проведено розкопки на неолітичному й енеолітичному поселеннях у с. Неветленфолу Виноградівського і Дийда Берегівського р-нів і Малій горі в Мукачеві [Пеняк, 2003, с. 450–451]. Результати розкопок не були опубліковані – залишилися лише звіти в архіві Інституту археології академії наук Чехії у Празі.

Згодом Я. Бем у підсумковій статті “Правік Підкарпатської Русі” визначив культурну належність неолітичних пам'яток краю. На його погляд, Закарпаття в епоху неоліту входило в ареал поширення культури лінійно-стрічкової кераміки, що займала територію від Чорного моря до р. Рейн. Її носії займалися мотичним землеробством, скотарством, поклонялися жінці-прародительці. Що стосується питання, до якої місцевої групи носіїв культури лінійно-стрічкової кераміки належали мешканці цих поселень, то вчений через відсутність достатньої кількості матеріалів від відповіді утримався.

У 1929 р. Й. Янкович за участі Я. Бема досліджував поселення неолітичного часу на Малій горі в Мукачеві. Перші обстеження показали, що воно було укріплене ровами і валами. Мешканці жили в землянках глибиною від 1,5 до 2 м, шириною від 6 до 10 м [Jankovich, 1931, s. 17]. Стіни і стріха споруджувалися із пруття й обмазувалися глиною, в середині житла було вогнище, відділене стінкою. По боках стінок житлового котловану розміщалися лежанки. На початковому етапі вивчення неоліту Й. Янкович не зміг встановити культурну належність поселення на Малій горі, але, ґрунтуючись на аналогії кераміки, висловив припущення, що вона споріднена з керамікою неолітичного населення Середнього Подунав'я.

У 1929 р. цінні матеріали Я. Бем здобув під час розкопок поселення у с. Дийда Берегівського р-ну. Були вивчені три об'єкти, у яких серед виявлених фрагментів кераміки вдалося реконструювати дві миски із дзьобоподібними виступами на стінках та одну зі сферичними виступами на опуклій частині. Посудини орнаментовані комбінацією вдавлень,

зроблених пустотілою кісткою. Переважну частину матеріалів із розкопок у Дийді Я. Бем відніс до тисополгарської культури [Пеняк П., Пеняк С., 2013, с. 51]. На думку вченого, перехідний період від неоліту до доби бронзи у Верхньому Потиссі представляла бодрогкерестурська культура, яка, крім своєї кераміки, відзначалася наявністю мідних знарядь праці, зброєю, прикрасами. У 1930 р. Я. Бем разом із Й. Янковичем вивчали поселення в урочищі Кішерде в с. Дяково (тепер – Неветленфолу) Виноградівського р-ну. Вдалося встановити, що поселення багатощарове, представлене горизонтами артефактів новокам'яної і бронзової епох [Böhm, 1933, s. 10–19].

Упродовж 1929–1931 рр. Я. Бем і Й. Янкович провели дослідження на курганному некрополі в с. Куштановиця Мукачівського округу (тепер – району). Як встановлено, всі кургани споруджені з глини, взятої поблизу, у жодному не виявлено кам'яної чи дерев'яної конструкції. Як правило, вони розташовувались спорадично, але засвідчено випадки, коли менші групувалися навколо великого. У курганах V, X, XI, XIV поховано по одному небіжчику, а колективні поховання виявлено в курганах III, VIII, XIII, XV, XVI [Пеняк П., Пеняк С., 2013, с. 105]. Я. Бем кургани з кількома похованнями вважав родинними усипальницями, де ховали протягом певного часу. Про це свідчить непорушений земляний насип і вогнища над похованнями. Зафіксовано два способи розміщення залишків тілоспалення в урнах: на давньому горизонті й нижче нього. В окремих випадках урни з прахом розміщали у природних заглибинах.

Речове наповнення поховань досить одноманітне. Це – знаряддя праці (ножі, кільця, кам'яні бруски), прикраси (намисто зі скляної маси, бронзові браслети, персні). На увагу заслуговують кістяні вироби з кургану VIII (різьблені накладки ножа), а також електрові пластини з тваринним орнаментом [Пеняк П., Пеняк С., 2013, с. 106]. Переважала кераміка, серед якої горщики, миски, корчаги, кухлі, черпаки. Вона досить одноманітна, грубого виробництва, з бідною орнаментациєю. На основі аналізу поховального ритуалу Я. Бем і Й. Янкович зарахували некрополь до куштановицького типу та попередньо віднесли до “скіфсько-гальштатського часу”.

У 1933 р. Я. Бем підготував науково-популярне видання *“Podkarpatská Rus v pravěku”*. У ньому спробував дати загальний нарис первісної історії Закарпаття від найдавніших часів до раннього середньовіччя. Так, старожитності епохи бронзи він зарахував до кола культур Віттенберг і Отомань. Причину концентрації бронзових скарбів у Верхньому Потиссі вчений пояснював розквітом металургії бронзи наприкінці II – на початку I тис. до н. е. у Трансільванії. На його погляд, старожитності епохи раннього заліза у Верхньому Потиссі з'явилися в результаті просування із Північної Словаччини лужицького населення, яке й принесло новий поховальний обряд – тілоспалення із розміщенням залишків від кремації в урнах, оздоблених орнаментом у вигляді канелюрів [Böhm, 1933a, s. 6].

Я. Бем відніс територію Закарпаття у I тис. до н. е. до великого фракійського етнокультурного масиву. При цьому наголосив, що скіфське проникнення на захід захопило в основному Семиграддя і лише частково – Середнє Потисся. Але автор відкидав можливість прямого проникнення скіфів на територію Закарпаття. На основі здобутих матеріалів могильника в Куштановиці, що вказують на безпосередній зв'язок місцевого населення із Трансільванією і Середнім Потиссям та територіями на схід від Карпат, незаперечним він вважав лише вплив скіфської культури на місцевий етнос [Böhm, 1933a, s. 7].

Що стосується періоду “великого переселення народів”, то автор зазначив, що наприкінці IV ст. н. е. вандалі, після того, як залишили Паннонію, знову з'являються у Верхньому Потиссі. Після 453 р. могутній германський союз гепідів утверджується і на теренах краю. Про це, наприклад, свідчить багате жіноче поховання із с. Косино Берегівського р-ну [Böhm, 1933a, s. 9]. На думку Я. Бема, із цими подіями закінчується протоісторичний період на Закарпатті і в VI ст. н. е. починається слов'янська епоха. У ній вчений виділив аварський період, який триває до останнього десятиріччя IX ст., а наступний пов'язаний із приходом у Тисо-Дунайський басейн угорців і закінчується XI ст. [Böhm, 1933a, s. 10–11]. Він вважав, слов'янські артефакти краю доволі фрагментарними, репрезентованими окремими знахідками

з поселень із ще не досліджених курганних могильників у с. Червеньово і Зняцево Мукачівського р-ну.

Не можна оминати увагою і наукових здобутків академіка Яна Ейснера (рис. 2), який у досліджуваний період декілька разів відвідав терени краю для ознайомлення з місцевими старожитностями. У 1933 р. вийшла фундаментальна праця "*Slovensko v pravěku*", у якій вчений підсумував досягнення археологічної науки у вивченні тісно пов'язаної давньої історії Словаччини і Підкарпатської Русі [Eisner, 1933]. Що стосується останньої, то дослідник зробив висновок, що в добу неоліту сюди проникла потиська культура. До неї зарахував поселення в Ардовці (тепер – Чопівці, передмістя Берегова) та поселення на Малій горі в Мукачеві [Eisner, 1933, s. 26].

Рис. 2. Йозеф Скутіл
Fig. 2. Jozef Skutil

Ян Ейснер проаналізував на той час опубліковані й неопубліковані археологічні артефакти гальштатської доби, які дали змогу виділити в ній два етапи: ранній і пізній. До першого віднесено Шелестівське, Арданівське, Іршавське (Стремтура) городища, до другого – курганні могильники куштановицького типу (Куштановиця, Жорнина, Голубине, Дубрівка) та ін. [Eisner, 1933, s. 162]. Характерними речовими знахідками раннього етапу Я. Ейснер вважав чорнолощені горщики та миски із ввігнутими всередину вінчиками. Другий етап репрезентований керамічними виробами трьох типів: горщики, миски, черпаки з високими ручками. Дослідник висловився і щодо питання про заселення слов'янами Тисо-Дунайського басейну. На його думку, розселення слов'ян йшло двома шляхами: через пониззя Дунаю і перевали в Полонинських Карпатах. На Балканський півострів вони дійшли уже в 493–495 рр., коли у джерелах згадані під назвою гети [Eisner, 1933, s. 102].

Йосип Янкович провів польові роботи на курганному могильнику в с. Колодне (тепер – Іршавський р-н), який складався із двох груп курганів. Перша розташовувалася в урочищі Аварське кільце і налічувала чотири кургани, з яких дослідник у 1934 р. розкопав два. Друга – в урочищі Болото, первісно налічувала 29 курганів, з яких Й. Янкович розкопав 8. Усі були з тілоспаленням, при цьому останки спалення розміщувалися в посудинах-урнах.

У 1932 р. Й. Янкович започаткував дослідження слов'янського курганного некрополя в с. Червеньово Мукачівського р-ну. За його підрахунками, він налічував 22 кургани, з яких було розкопано 3, а в 1938 р. – 10 [Пеняк, Пеняк, 2013, с. 199]. Усі тілопальні, останки розміщалися в урнах, ямках, на стародавньому горизонті, збиралися на купки. Дослідник правильно визначив належність пам'ятки – давнім слов'янам VIII–IX ст.

У 30-ті роки минулого століття пам'ятки кам'яного віку на території краю вивчав чеський археолог, історик, спелеолог Йозеф Скутіл (1904–1965) (рис. 3). Свої студії на закарпатських теренах учений розпочав з ознайомлення із матеріалами Мукачівського земського музею. Його увагу привернула колекція з кількох десятків кам'яних знарядь праці, що походила з Малої гори – місцевості на відстані 3 км на схід від Берегова. У 1935 р. Й. Скутіл разом із помічником В. Янтським обстежили місце знахідок і зробили висновок щодо наявних культурних залишків [Пеняк, 2016, с. 9]. У відкладах суглинків дослідникам удалося простежити культурний шар, що перекривав скельні породи. Зафіксовані на Малій горі вироби з каменю датовані оріньякським періодом пізнього палеоліту.

Ще наприкінці XIX ст. Т. Легоцький у східній частині Мукачева, на терасі г. Кам'янка, відкрив палеолітичну стоянку. У 1936 р. її обстежив Й. Скутіл. На поверхні гори, у вимоїнах, він зібрав різці, пластини, нуклеуси з обсидіану та андезиту. Кам'яні вироби датуються

мустьєрським часом середнього палеоліту [Пеняк, 2016, с. 10]. У сучасній археологічній літературі це місцерозташування відоме під назвою Мукачево III. Того ж року вчений обстежив палеолітичне місцерозташування на північний захід від Мукачева, на г. Галіш. На її схилі виявлено вироби мустьєрського часу середнього палеоліту. Крім них, траплялися знахідки пізнього палеоліту [Пеняк, 2016, с. 11–12]. У науковій літературі стоянка відома під назвою Мукачево II. Результати обстежень учений опублікував у монографії “Paleolitikum Slovenska a Podkarpatskej Rusi”, що вийшла 1938 р. У ній зібрано наявні на той час відомості про добу кам'яного віку краю, подано реєстр палеолітичних знахідок, розглянуто аналогії кам'яних артефактів Словаччини і Закарпаття [Skutil, 1938, s. 132–135].

Рис. 3. Ян Ейснер
Fig. 3. Jan Eisner

У період входження Закарпаття до складу Чехословаччини (1919–1939) вивченням давнього минулого регіону займалися не тільки місцеві фахівці, представники чеської академічної та університетської науки, але й археологи-аматори. Серед них насамперед треба назвати братів Елеміра і Єнева Затлукалів. За власні кошти вони проводили розвідки та розкопки в багатьох місцевостях краю. Це були старожитності неоліту, доби бронзи і заліза I тис. н. е. Видана в 1937 р. угорською книга “*Adatok Podkarpatska Rus praehistoriájához*” (“Матеріали до передісторії Підкарпатської Русі”) представляє її авторів зрілими археологами-професіоналами, міркування яких не втратили актуальності й сьогодні [Zatlukal J, Zatlukal E, 1937].

Затлукали провели низку польових досліджень. У 1931 р. здійснили розкопки ґрунтового тілопального некрополя в с. Станово Мукачівського р-ну. Поховання містились у неглибоких ямках без жодних зовнішніх ознак. Інший аналогічний могильник виявлений теж випадково під час земляних робіт у с. Холмець Ужгородського р-ну. Ритуал могильника у Станові охоплював кремацію тіла небіжчика, збирання в урни залишків кальцинованих кісток та закопування їх в ямки до 0,6 м глибиною [Zatlukal J, Zatlukal E, 1937, s. 69]. Поховання супроводжувалися двома-трьома посудинами, заповненими їжею або улюбленими предметами небіжчика. Над засипаною ямкою робили коло з гальки і знову засипали глиною. Аналогічні за ритуалом могильники виявлені у Трансільванії, Північно-Східній Угорщині, Східній Словаччині. В археологічній літературі вони одержали назву культури північно-потиських урнових могильників доби пізньої бронзи.

Затлукали провели і дослідження старожитностей ранньозалізного віку, зокрема в с. Буковинка (1 курган), Станово (2), Голубине (4), Колодне (4), Білки (19), Осій (3), Клячаново (1) [Zatlukal J, Zatlukal E, 1937, s. 94–112]. Дослідники зібрали великий фактичний матеріал і спробували відтворити ритуал поховання. Кремація небіжчика відбувалася поза місцем поховання. Останки тілоспалення у вигляді дрібних кальцинованих кісток та попелу збирали у великі горщики-урни. Спочатку в них зсипали кістки ніг, а потім тулуба і голови. Навколо урн розміщали жертвні посудини-приставки з їжею. Інколи спалені кістки складали на купки. Як вважають дослідники, вони, вірогідно, належали слугам чи рабам. Наприкінці поховального ритуалу всі залишки кострища й кісток, як правило, зсипали на одне місце в південній частині кургану.

У багатьох курганах виявлено не лише одну-дві, але й більше урн. Тут йдеться про колективні чи родинні захоронення. В окремих – посудини, спеціально виготовлені для цього поховання. При цьому більшість горщиків, які використовували як урни, були в довготривалому вжитку: в одних – пошкоджений вінець, в інших – відсутня шийка, плечики. В окремих курганах у Голубиному, Білках залишки тілопальних поховань розміщали не в урнах, а в черпаках [Zatlukal J, Zatlukal E, 1937, s. 142].

Підсумовуючи результати досліджень, Затлукали висловили думку щодо культурної та етнічної належності некрополів у Куштановиці, Буковинці, Колодному, Клячанові, Білках, які датуються одним часом. У VII ст. до н. е. у Карпатський басейн вторглися племена скіфів, які зайняли терени Трансільванії. Звідси їх вплив поширився в межиріччя Тиси і Дунаю. На той час, на погляд Затлукалів, на Закарпатті проживало північно-фракійське населення, яке опинилося під впливом скіфів [Zatlukal J, Zatlukal E, 1937, s. 146]. Що стосується періоду раннього середньовіччя, то, як вважають дослідників, слов'яни з'явилися між Тисою та Дунаєм разом з аварами, а у Верхньому Потиссі – ще до початку аварського завоювання, і поступово переселялися з-за Карпат аж до XI ст. Наприкінці IX ст. через Верецький перевал у Верхне Потисся вклинюються угорські племена, свідчення чого – знахідки поховань угорських вершників у Підполоззі, Сваляві, Берегові. Після приходу угорців слов'янське населення залишається жити на попередніх місцях, причому його кількість увесь час збільшується, поповнюючись вихідцями із Прикарпаття. Це переселення, на думку Затлукалів, відбувалося під тиском кочових племен зі сходу [Zatlukal J, Zatlukal E, 1937, s. 172–177].

Так, під час входження Закарпаття до складу Чехословаччини місцева археологія пройшла важливий період – етап становлення, в якому взяли участь як археологи-аматори, так і фахівці з Чехословацької академії наук. На теренах краю почали досліджувати старожитності від кам'яного віку до раннього середньовіччя.

ЛІТЕРАТУРА

- Пеняк П. (2003). Ярослав Бем // Енциклопедія сучасної України. – К. – Т. 2. – С. 450–451.
- Пеняк П. (2014). Ярослав Бем і вивчення давньої історії Закарпаття // Історичний часопис з богемістики і словакістики. – Ужгород. – Вип. 4. – С. 26–36.
- Пеняк П. (2015). Брати Затлукали про давню історію Закарпаття // Історичний часопис з богемістики і словакістики. – Ужгород. – Вип. 5. – С. 9–18.
- Пеняк П. (2016). Йозеф Скутіл та вивчення кам'яного віку Закарпаття // Історичний часопис з богемістики і словакістики. – Ужгород. – Вип. 6. – С. 7–13.
- Пеняк С., Пеняк П. (2013). Археологія Закарпаття: історія дослідження. – Ужгород. – 256 с.
- Böhm J. (1933). Sidlište z doby neolitické a bronzové u Ďakova (okres Sevluš) // Československý statni archeologický ustav. – S. 10–19.
- Böhm J. (1933a). Podkarpatská Rus v pravěku. Zvl. otiskneno z časopisu "Rok". – Užhorod. – S. 1–11.
- Eisner J. (1933). Slovensko v pravěku. – Bratislava. – 380 s.
- Jankovich J. (1931). Podkarpatska Rus v prehistorii. – Mukačevo. – 56 s.
- Skutil J. (1938). Paleolitikum Slovenska a Podkarpatské Rusi // Spisi historického odboru matice slovenskej v Turčanskom sv. Martine. – Sv. 4. – S. 132–135.
- Zatlukal J. és E. (1937). Adatok Podkarpatska Rus praehistoriájához. – Mukačevo. – 178 s.

REFERENCES

- Peniak, P. (2003). Yaroslav Bem. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*, 2. Kyiv, 450–451 (in Ukrainian).
- Peniak, P. (2014). Yaroslav Bem i vyvchennia davnoi istorii Zakarpattia. *Istorychnyi chasopys z bohemistyky i slovakistyky*, 4. Uzhhorod, 26–36 (in Ukrainian).
- Peniak, P. (2015). Braty Zatlukaly pro davniu istoriiu Zakarpattia. *Istorychnyi chasopys z bohemistyky i slovak istryky*, 5. Uzhhorod, 9–18 (in Ukrainian).
- Peniak, P. (2016). Yozef Skutil ta vyvchennia kam'ianoho viku Zakarpattia. *Istorychnyi chasopys z bohemistyky i slovakistyky*, 6. Uzhhorod, 7–13 (in Ukrainian).
- Peniak, S., & Peniak, P. (2013). *Arkheolohiia Zakarpattia: istoriia doslidzhennia*. Uzhhorod, 256 pp. (in Ukrainian).
- Böhm, J. (1933). Sidlište z doby neolitické a bronzové u Ďakova (okres Sevluš). *Československý statni archeologický ustav*, 10–19 (in Czech).
- Böhm, J. (1933a). Podkarpatská Rus v pravěku. *Zvl. otiskneno z časopisu "Rok"*. Užhorod, 1–11 (in Slovenian).

- Eisner, J. (1933). *Slovensko v pravěku*. Bratislava, 380 pp. (in Slovenian).
Jankovich, J. (1931). *Podkarpatska Rus v prehistorii*. Mukačevo, 56 pp. (in Slovenian).
Skutil, J. (1938). Paleolitikum Slovenska a Podkarpatské Rusi. *Spisi historického odboru matice slovenskej v Turčianskom sv. Martine*, 4, 132–135 (in Slovenian).
Zatloukal, J. és E. (1937). *Adatok Podkarpatska Rus praehistoriájához*. Mukačevo, 178 pp. (in Hungarian).

*Стаття: надійшла до редакції 11.06.2019
прийнята до друку 29.10.2019*

CZECHOSLOVAKIAN PERIOD OF ARCHAEOLOGY OF TRANSCARPATHIA

Pavlo PENYAK

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Universitetska Str., 21, 88000, Uzhhorod, Ukraine,
e-mail: penyakps@gmail.com*

The paper is devoted to the results of studies of ancient history on the territory of contemporary Transcarpathian province of Ukraine during the period of it being a part of Czechoslovakia (1919–1939). It was an important stage of establishment of Transcarpathian archeological science which began its development in the middle of the 19th century from simple collecting of antiquities. In 1929 a county museum was opened in Mukachevo which became an important centre of collection, systematization, and museumification of local artifacts.

During that period the ancient history of the region was studied by Czechoslovak archaeologists from the Institute of archaeology of Czechoslovak Academy of Sciences. Among them one should name J. Bem, J. Skutil, and J. Eisner. They carried out excavations of archaeological artifacts of the region from different epochs: Paleolithic, Neolithic, Copper and Bronze Ages, Early Iron Age. Due to the efforts of J. Bem collection of Transcarpathian antiquities was systematized, chronology and cultural attribution of numerous material findings were determined. He participated in the excavations at Neolithic and Eneolithic settlements in Nevetlenfolu (Vynohradiv district) and Diyda (Berehovo district) as well as Mala Hora in Mukachevo. Results of the studies enable one to conclude that in the Neolithic epoch this territory was within the area where the culture of linear band pottery was spread. Bearers of this culture practiced mattock arable farming, cattle breeding, worshipped the foremother woman.

The Stone Age artifacts on the territory of the region were studied by J. Skutil. In the neighborhood of Berehovo (Mala Hora) and Mukachevo (Kamyanka and Halish hills) he examined a number of Paleolithic locations where he collected several dozens of chalcedony and quartzite objects. They are attributed to the middle and late Paleolithic Age.

Local antiquities were also studied by local amateur archaeologists, J. Jankovich, Zatloukal brothers, P. Sova. Having acquired necessary knowledge and recommendations from the Czechoslovak researchers for field studies and documentation of the materials found, they joined the studies of artifacts of an extensive time span – from the Stone Age till Early Mediaeval period. J. Jankovich with the participation of J. Bem performed excavations at a burial mound of the early Iron Age in the village of Kushtanovytsia (Mukachevo district). Two ways of location of cremation remnants in urns under the mound were documented: at the old level and below it. In 1931 he began the investigation of Slavic mound necropolis in Cherveniovo (Mukachevo district). The excavations revealed cremation burial sites with remnants positioned in urns at the old level or gathered in clusters.

The Zatloukal brothers carried out excavations of a ground cremation necropolis in Stanovo (Mukachevo district). The remnants were buried in shallow pits without any external signs and were accompanied by two-three bowls filled with food or favorite things of the decedent. In literature they are referred to as the Northern-Tysa urn burials of the Late Bronze Age.

Key words: settlement, Transcarpathia, burial tomb, Czechoslovakian period.